

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

« ____ » _____ 20__ р.

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»

за магістерською програмою професійного спрямування

«Державні та муніципальні фінанси»

на тему:

«Боргова політика України»

Виконавець:

студентка ЦЗФН

Богачова Аліна Олександрівна

/підпис/

Науковий керівник:

К.е.н. Волкова Оксана Георгіївна

/підпис/

Одеса, 2017 рік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В сучасних умовах борг є органічною складовою фінансових систем переважної більшості країн світу. Особливого значення пріоритети та напрямки боргової політики, в рамках якої здійснюється формування та обслуговування боргу, набувають у країнах з трансформаційною економікою, адже вони в умовах ринкових перетворень особливо гостро відчують нестачу фінансових ресурсів для здійснення ефективних економічних реформ.

Залучення запозичень може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Так, з одного боку, залучення додаткових коштів впливає на економічне зростання та економічну активність в країні, стимулюючи споживання, або інвестиції у виробництво, а з іншого – має негативний вплив, оскільки витрати на його обслуговування депресивно позначаються на економічному становищі в країні через те, що відбувається відплив ресурсів з країни.

В Україні формування державного боргу почалося з моменту отримання нею незалежності. Однак утворення державного боргу було більшою мірою хаотичним, безсистемним та проводилося без провадження раціональної боргової політики.

Зростання розміру державного боргу як, правило, призводить до зниження рівня боргової безпеки держави та спричиняє низку негативних наслідків: зростання відсоткових ставок на ринку державних запозичень, зростання податкового навантаження на суб'єктів господарювання, зменшення споживчих витрат населення, відплив з країни коштів на обслуговування боргу, зниження міжнародного престижу країни та ін.

Отже, з метою зменшення обсягів та негативних наслідків боргового навантаження в країні та оптимізації використання залучених коштів, уряд повинен, враховуючи показники та тенденції боргових зобов'язань держави, проводити раціональну боргову політику.

Сучасна економічна ситуація в Україні демонструє, що одним із

найвпливовіших чинників, який відчутно гальмує розвиток країни, є зростання до загрозливих параметрів боргового навантаження, надмірне залучення коштів на недостатньо вигідних умовах поряд із нераціональністю їх використання, що перешкоджає довгостроковому економічному зростанню. Тому вдосконалення боргової політики є актуальною проблемою, оскільки тільки ефективна боргова політика може підвищити рівень боргової безпеки, дозволить знизити розмір дефіциту державного бюджету та сприяти економічній міцності країни.

Мета дипломної роботи полягає у дослідженні боргової політики України

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

1. визначити поняття боргової політики та її економічну сутність,
2. провести оцінювання внутрішньої боргової політики України,
3. здійснити оцінювання зовнішньої боргової політики України,
4. проаналізувати рівень боргового навантаження України,
5. вивчити зарубіжний досвід управління борговою політикою,
6. розглянути боргову політику в Україні на різних етапах її реалізації,
7. обґрунтувати напрями оптимізації боргової політики держави.

Об'єктом дослідження є боргова політика держави.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають в процесі реалізації боргової політики України.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувалися: абстрактно-логічний метод – при визначенні сутності боргової політики держави; метод порівняльного аналізу – при дослідженні підходів до визначення поняття боргова політика; статистико-економічні методи, зокрема: графічний метод, горизонтальний та вертикальний аналіз, регресійний аналіз, прогнозування – в процесі моніторингу боргової політики України; історичний метод – при дослідженні етапів реалізації боргової політики України; компаративний аналіз – під час вивчення зарубіжного досвіду управління борговою політикою; наукової абстракції – під час

обґрунтування напрямів оптимізації боргової політики держави; метод узагальнення – при формулюванні висновків дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, які регламентують здійснення боргової політики в Україні; монографічні дослідження і наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів; статистичні матеріали Державного комітету статистики України; звітні та оперативні дані Міністерства фінансів України; аналітичні доповіді; електронні ресурси світової мережі Internet.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків та списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретичні основи боргової політики держави»* визначене поняття боргової політики та її економічна сутність; дослідженні фактори впливу на боргову політику держави; охарактеризована боргова політика як інструмент забезпечення боргової безпеки держави.

У другому розділі *«Моніторинг боргової політики України»* проведено оцінювання внутрішньої боргової політики України; здійснена оцінка зовнішньої боргової політики України; проаналізований рівень боргового навантаження України.

У третьому розділі *«Пріоритетні напрями боргової політики України»* вивчений зарубіжний досвід реалізації боргової політики держави; досліджені проблемні питання боргової політики України; обґрунтовані напрями оптимізації боргової політики України.

ВИСНОВКИ

Отже, підводячи підсумок, можна зробити наступні висновки.

1. Боргова політика держави - це діяльність відповідних державних органів стосовно залучення державних запозичень, використання коштів, а також погашення та обслуговування боргу для забезпечення економічного та соціального розвитку держави та гармонізації інтересів позичальників і кредиторів. Вона реалізується шляхом мобілізації позикових коштів та їх ефективного використання на потреби держави. Боргова політика як важлива складова фінансової політики держави включає систему управління державним боргом. Зміст боргової політики залежить від законодавчих, інституціональних умов її реалізації в певній країні, історично сформованих особливостей управління державним боргом, наявних інструментів боргових зобов'язань.

2. На боргову політику держави впливають наступні фактори: розмір державного боргу; рівень і стабільність розвитку економіки країни; фінансова стабільність держави; розвиток ринку державних боргових паперів; диверсифікованість державних боргових інструментів; обсяги грошової та товарної маси в обігу; ставка позичкового процента; рівень інфляції та інфляційних очікувань; сталість курсу національної валюти; рівень «доларизації» економіки; досконалість національного законодавства; незалежність національної боргової політики від політики кредиторів та ін.

3. Боргова безпека держави – це певний рівень державної заборгованості, співвідношення її складових, вартості обслуговування та обсягів погашення, який дозволяє уникнути виникнення дисбалансів у системі державних фінансів та забезпечити сталий економічний розвиток країни. Боргова політика як інструмент забезпечення боргової безпеки держави передбачає систему дій і заходів щодо уникнення і врегулювання боргових проблем держави, забезпечення чи відновлення її платоспроможності та отримання максимального ефекту від фінансування за

рахунок запозичених коштів. Основними засадами боргової політики в сфері боргової безпеки є: оптимізація структури державного боргу; мінімізація витрат на обслуговування державного боргу; мінімізація ризиків, пов'язаних із цим боргом; сприяння розвитку внутрішнього ринку державних запозичень.

4. Проведений аналіз внутрішньої боргової політики України дозволив зробити висновок про те, що обсяги внутрішнього боргу мають чітку тенденцію до зростання. Частка внутрішнього боргу в загальному державному боргу знаходиться на рівні 35% (в 2016 – 2017 рр.). При цьому внутрішній борг в державному безумовному боргу складає 34,75% а в гарантованому (умовному) – 0,99%. У 2016 році було здійснено запозичень на 307,7 млрд грн, з них 246,4 млрд грн, або 80,1 %. – внутрішні. В 2016 р. витрати на погашення внутрішнього боргу склали 102,4 млрд, грн., на обслуговування – 62,6 млрд. грн. Зростання державних боргових та гарантійних зобов'язань пояснюється необхідністю забезпечення фінансування дефіциту державного бюджету, капіталізацією державних банків та наданням кредиту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

5. Обсяги зовнішнього боргу мали чітку тенденцію до зростання з 2009 р. з незначним скороченням в 2013 р. порівняно з 2012 р. Частка зовнішнього боргу в 2016 р. склала 64,26%, витрати на його погашення склали 9 млрд. грн., на обслуговування – 33,2 млрд. грн. Зовнішній державний борг помітно випереджає золотовалютні резерви України, і на 01.01.2016 він перекрився ними лише на 30,6%, на 01.01.2017 р. ситуація почала покращуватися і рівень перекриття зріс до 34,07. Станом на 01.10.2017 р. цей показник сягав рівня в 37,35%. Сьогодні більшість боргів, які складають зовнішній борг – досить дешеві в обслуговуванні (близько 2% на рік) і тому створюють порівняно невелике навантаження на бюджет з обслуговування поточних процентних зобов'язань, але з 2017 р. будуть віддаватися більш дорогі в обслуговуванні борги.

6. Проведена оцінка боргової безпеки України засвідчила значне

зростання в останні три роки рівня боргового навантаження, яке дійшло до 75% від рівня ВВП. Так спостерігається надзвичайно високий рівень відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП (78,55% при нормі максимум до 60%). Більшість індикаторів протягом досліджуваного періоду знаходяться поза допустимими межами, ситуація ускладнюється й існуванням негативного тренду в тенденціях боргових індикаторів. Для оцінки впливу на боргове навантаження було обрано індекс інфляції та обсяги валової доданої вартості. В результаті кореляційно-регресійного аналізу було побудовано модель, на підставі якої пояснюється 98,77% зміни рівня боргового навантаження.

7. Боргова політика у країнах світу може реалізовуватися через урядову, банківську або агентську моделі. Найчастіше розвинені країни світу використовують агентську модель інституційного управління державним боргом. Агентства є автономними державними установами, які здебільшого підпорядковуються міністерству фінансів або казначейству та функціонують за погодженою з урядом країни програмою. Політика управління державними борговими зобов'язаннями в зарубіжних країнах здійснюється на підставі чітких планів, з урахуванням впливу макроекономічних показників, що безпосередньо залежать від обсягу державного боргу, на соціальне становище в державі. З огляду на це підвищується рейтинг країни серед міжнародної спільноти, а отже, зростає довіра з боку кредиторів та інвесторів, необхідна для отримання нових запозичень з умовою їх цілеспрямованого використання на розвиток ланок економіки, котрі сприяють покращанню макроекономічних індикаторів, пов'язаних зі зміною обсягу державного боргу.

8. Реалізацію боргової політики України можна умовно поділити на 7 етапів. Перший етап (1991-1994 рр.) – утворення державного боргу. Цей період характеризувався утворенням і нагромадженням боргу: залучали прямі кредити НБУ, надавали урядові гарантії щодо іноземних кредитів українським підприємствам, урегульовували боргові взаємовідносини з

Російською Федерацією. На другому етапі (друга половина 1994 р. - перша половина 1997 р.) продовжилася боргова політика попередніх років, водночас активізувалися зв'язки з міжнародними фінансовими організаціями. Третій етап (друга половина 1997 р. - перша половина 1998 р.) характеризувався активним урядовим позичанням як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках капіталу, на який Україна вийшла лише в 1997 р. Четвертий етап (друга половина 1998-2000 рр.) – період реструктуризації боргових зобов'язань після боргової кризи 1998 р. У цей період в Україні простежувалися значні розриви платіжного балансу та низькі валютні резерви. П'ятий етап (2001-2007 рр.) – період виваженої боргової політики, спрямованої на недопущення безконтрольного зростання державного боргу. Протягом 2001-2007 рр. відбувся перехід від антикризового управління державним боргом до здійснення виваженої боргової політики в Україні. Також простежувалася чітка тенденція до зменшення відношення державного боргу до ВВП. Період 2008-2009 рр. науковці відносять до шостого етапу реалізації боргової політики України, та називають періодом загрози втрати боргової безпеки. Період характеризується економічною кризою, спричиненою політичною нестабільністю. Сьомий етап (2010 р. - до сьогодні) можна назвати періодом втрати боргової безпеки. Сьогодні Україна стоїть на порозі значного зростання боргового тягаря, здатного вже в найближчому майбутньому істотно підвищити фінансові ризики й посилити депресивний тиск на всіх економічних агентів.

9. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що стабілізація ситуації у сфері державних фінансів та підвищення рівня боргової безпеки потребує оптимізації боргової політики України, зокрема, за рахунок розроблення та законодавчого закріплення середньострокової боргової стратегії з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх боргових ризиків, узгодження напрямів державної боргової, бюджетної й грошово-кредитної політики та використання передового міжнародного досвіду. Одним із напрямів підвищення ефективності управління державним боргом є

запровадження середньострокової стратегії бюджетного планування та прогнозування, що передбачає збалансування державного бюджету за рахунок покращення адміністрування податків та митних платежів, боротьби з корупцією та тіньовим сектором. Ключовою умовою збереження платоспроможності держави є утримання рівня державного боргу України в безпекових межах (не більше 35 % ВВП), для чого необхідно посилити регулювання державного боргу в частині оптимізації його обсягів, структури, вартості та джерел його погашення шляхом законодавчого забезпечення еквівалентності бюджетно-податкових змін і запровадження боргових фіскальних правил. Залучення зовнішніх фінансових ресурсів потребує підвищення ефективності їх використання, розширення співпраці України з МФО з поглибленим аналізом ризиків залучення різних видів боргових інструментів, у тому числі з використанням методик міжнародних фінансових організацій, зокрема МВФ, та розширення за його результатами спектра використання боргових інструментів. На сьогодні для України вкрай необхідною є розробка оптимальної стратегії запозичень і управління державним боргом взагалі. Здійснення ефективної боргової політики для України передбачає розробку концепції такої боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься як інструмент економічного зростання, а не з позицій боргового тягаря на економіку. Розробка та прийняття нормативно-правової бази, яка регулює питання державного боргу в Україні, вибір оптимальних інструментів боргової політики, підвищення ефективності використання залучених ресурсів – основні шляхи оптимізації боргової політики України, реалізація яких створить фундамент для проведення ефективної боргової політики.